Rysktalande invandrare och deras språk i finlandssvensk press

Christina Korkman

Vilken bild konstrueras av de rysktalande invandrarna i finlandssvensk press? Hur ser en minoritet på en annan minoritet? Det är de centrala frågorna i ett forskningsprojekt som är knutet till Centret för forskning om etniska relationer och nationalism vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Jag kommer här att koncentrera mig på hur massmedietexterna framställer värdet av att kunna ryska och finländarnas attityder till rysktalande.

Bakgrund

Den rysktalande befolkningen i Finland uppgick 31.12.1999 till 26 681 personer enligt Statistikcentralen. Språkgruppen kommer i storlek på tredje plats i landet efter den finlandssvenska gruppen. De ryskspråkiga har inte minoritetsstatus men kan betecknas som en språklig minoritet.

Den rysktalande befolkningen i det självständiga Finland (från 1917) omfattar så kallade gamla ryssar och nya ryssar. De gamla ryssarna är bland annat ättlingar till tsarens officerare som fick lov att stanna i landet efter inbördeskriget och andra som flydde undan den ryska revolutionen, huvudsakligen från området kring S:t Petersburg, och ryska affärsmän som bodde i landet redan före krigen. De gamla ryssarna har assimilerats med den svensk- och finsktalande befolkningen. Cirka 2 500 av dessa ryssar uppgavs vilja bevara sin ryska identitet år 1994. De nya ryssarna har kommit från det forna Sovjet eller det nuvarande Ryssland. En del av dem är gifta med finska medborgare och uppger troligen ryska som sitt modersmål. (Nylund-Oja m.fl. 1995: 188 ff.)

År 1990 gav president Koivisto ett uttalande där han gjorde gällande att ingermanländarna är finnar och kan betraktas som återflyttare med samma rättigheter som återflyttarna från Sverige. Uppskattningsvis 5 000 ingermanländare per år har utnyttjat möjligheten att flytta till Finland. (Nylund-Oja m.fl. 1995: 176; Inkerinsuomalaisten paluumuutto 1996: 5; Kyntäjä & Kulu 1998: 56)

Under tiden 1989–1997 flyttade 33 260 personer till Finland från det forna Sovjetunionen, främst från Ryssland och Estland. Största delen av dem är så kallade återflyttare av finsk härstamning. Det är bland annat ättlingar till finländare som på 1920- och 1930-talen emigrerade till Sovjetunionen antingen direkt från Finland eller via Kanada eller USA. (Kyntäjä & Kulu 1998: 57 ff.; Jasinskaja-Lahti 2000: 17) Andra är ättlingar till finska nybyggare från Savolax

och Karelen som efter freden i Stolbova 1617 lockades att slå sig ner i Ingermanland.

Språkkunskaperna i finska bland de så kallade återflyttarna är varierande. Den äldsta generationen behärskar finska medan följande generation som är i medelåldern talar finska med sina föräldrar men ryska med sina barn. Den mest problematiska gruppen av återflyttarna har varit den yngsta generationen som enbart talat ryska. (Nylund-Oja m. fl. 1995: 181)

Material

Jag har granskat texter om den ryskspråkiga minoriteten i Finland under ett år, från 1.5.1998 till 1.5.1999, i finlandssvenska dagstidningar som utkommer 5–7 gånger i veckan. Det är åtta tidningar: Borgåbladet, Hufvudstadsbladet, Jakobstads Tidning, Vasabladet, Västra Nyland, Åbo Underrättelser, Åland och Österbottningen.

Material om den ryskspråkiga minoriteten i Finland är mycket tunnsått. I Hufvudstadsbladet har jag funnit 45 artiklar, i Vasabladet två och i Västra Nyland också två artiklar. I de övriga tidningarna har den ryska minoriteten överhuvudtaget inte behandlats.

Metod

Jag har utgått från kritisk diskursanalys (CDA) som presenterats av den engelske lingvisten Norman Fairclough (Fairclough 1995; Fairclough & Wodak 1997: 258). I det konkreta analysarbetet har jag dessutom haft stor nytta av Vägar genom texten av Hellspong & Ledin (1997).

Makrotema och genrer

Temat i de flesta tidningstexterna (22/49) är de så kallade återflyttarnas integration i samhället och diskussionen om de juridiska ramarna för återflyttarna och invandrarna överhuvudtaget. Ett ämne som behandlas i nio texter är ett initiativ att grunda en svensk-rysk förening och tillkomsten av den. Övriga teman är bland annat prostituerade från öst, arbetslöshet, bemötande av och attityder till utlänningar. Återflyttarnas situation är av intresse för hela det finska folket och har därför debatterats mest medan den svensk-ryska föreningen har engagerat närmast den finlandssvenska befolkningen i Nyland.

Ledarskribenterna har inte intresserat sig för frågor om den ryskspråkiga minoriteten i någon nämnvärd grad. Tre ledare ägnas åt ämnet. Det har skrivits många, kortare och längre artiklar i ämnet och det har vidare förekommit sammanlagt nio rätt stort upplagda reportage om och intervjuer med ryskspråkiga personer. Variationen av genrer i materialet är alltså stor.

Språket – ett centralt mikrotema

Som ett centralt mikrotema i hela materialet framstår de rykspråkiga intervjupersonernas språkkunskaper. I hela 34 texter av 49 tas språkkunskaper upp i någon form. Jag har analyserat alla omnämnanden om språkkunskaper och språkbruk i texterna. Enbart attribut som ”rysk” i ”rysk värdinna” har jag inte noterat. Däremot har jag tagit med propositioner av typen ”hon kan bara ryska”.

Jag har gjort en grov analys av innehållet i de propositioner som konstrueras, till exempel vilken nytta man har eller inte har av att kunna ryska. Jag har också noterat ordvalet, speciellt värdeladdade ord, i propositionerna.

Jag kommer först att behandla hur kunskaper i ryska konstrueras i medietexterna och därefter hur attityderna till rysktalande i Finland framställs.

Vad betyder det att kunna ryska enligt pressen?

Hufvudstadsbladets chefredaktör Erik Wahlström (Hbl 9.1.1999) uttrycker sig i en ledare med rubriken ”Ryss på finlandssvenska” på följande sätt:

> Invandrarpolitiken i Finland måste ha som mål att invandrarnas barn lär sig sitt nya hemlands språk och kultur medan de också bibehåller det gamla språket och kulturarvet. Eftersom Finland är tvåspråkigt betyder det att det andra språket kan vara svenska lika väl som finska.

I utdraget ovan använder Wahlström uttrycket ”invandrarnas barn” som ett överordnat begrepp för såväl rykspråkiga som andra invandrare. Wahlström anser alltså att den finländska invandrarpolitiken bör sträva efter att invandrarna kan bevara sin egen kultur och sitt språk. Åsikten i ledaren får en viss tyngd genom att det är chefredaktören för Hufvudstadsbladet som står för den. Det finns inte något uttalande i någon annan text i materialet som explicit skulle förvägra invandrarna deras eget språk men uppfattningen om värdet av att kunna ryska i Finland varierar. I texterna om grundandet av en svensk-rysk förening är mångspråkighet en tillgång. I en intervju med ryska Tanja Enberg talas det om hur hon utnyttjar språkkunskaperna i ryska för sin yrkesutövning, hur de är till nytta för henne själv och andra:

> I fjol lärde hon ryska på MBI i Ingå.
> – Det var bara sju som var intresserade, men det gick riktigt bra, både för dem och mig. De lärde sig massor. I höst fortsätter jag, både med de gamla eleverna och om det finns tillräckligt med nya, med en nybörjarkurs.
> Tanja beklagar att Ingå är en så liten ort att behovet av kunskaper i ryska inte är särskilt stort.
> – Man borde arbeta inom huvudstadsregionen. Ryssland kommer hela tiden närmare Finland och det behövs språkkunskaper och kontakter, säger hon. För några veckor sedan arrangerade Svenska kulturfonden en nätverksresa till S:t Petersburg och Tanja fungerade som guide och tolk.

[—]
[...] Jag skulle gärna arbeta för dem [Röda korset] som tolk eller guide för att hjälpa, säger hon. (Hbl 5.7.1998)

Ordvalet är genomgående positivt ”det gick riktigt bra”, ”De lärde sig massor”. Tanja Enberg kan fungera som lärare, guide och tolk tack vare kunskaperna i ryska. Hon citeras också när hon framhåller nyttan av ryska i kontakterna till Ryssland i Helsingforsområdet.

Också finlandssvenskar som undervisar i ryska, behärskar ryska eller är intresserade av språket omtalas eller citeras:

[...] Som 40-åring började hon [Mirjan Loman] lära sig ryska vilket hon fann mycket jobbigt. Men det var mödan värt:
– Jag bodde då i Nystad, som hade livliga kontakter med sin vänort Novgorod. Och visst skall man kunna grannarnas språk.
Före sin pensionering och flyttningen till Ekenäs undervisade hon i många år i svenska och ryska och fungerade också som tolk på ryska. (Selén 10.1.1999)

Ilse Jakobsson-Hack kom från Kyrkslätt för att hon är intresserad av ryska.
Det är klart man skall lära sig närmaste grannens språk, lite har jag läst, men inte så att jag klarar av att guida. (Selén 10.1.1999)

Frej Falck kom från Ekenäs[...] .
– Jag har läst ryska i femton år och har många ryska affärskontakter. [...] (VN10.1.1999)

Clas-Erik Helenius kom från Bromarf för att spana in ryskspråkiga vänner åt sin ryska flickvän Jelena [...] .
Jag hoppas att hon skall flytta hit och då behöver hon någon att prata ryska med. (VN10.1.1999)

Vikten av att kunna ”grannarnas språk” alternativt ”närmaste grannens språk” likaså för affärskontakterna kommer fram i citaten av personer som deltog i grundandet av den svensk-ryska föreningen. Riksdagsmannen Henrik Lax som representerar Svenska Finlands folkting men också finlandssvenska politiker på riksnivå citeras vid samma tillfälle:

Henrik Lax kom från Folktinget för att få medverka till ett steg mot fullbordan av sin dröm:
– Ett tvåspråkigt Finland i ett blomstrande Östersjöeuropa där de goda kontakterna mellan olika språk och kulturer är ett villkor för fred och stabilitet. (VN10.1.1999)

I exemplet ovan är ”fred” och ”stabilitet” ett förväntat resultat av ”de goda kontakterna mellan olika språk och kulturer”. Henrik Lax rör sig alltså på en mer abstrakt nivå. Han nämner inte uttryckligen vilka språk han har i tankarna trots att han deltar i grundandet av en svensk-rysk förening.

Diskussion

Omnämnanden om det positiva med att kunna ryska är koncentrerade till texter som hör till endast två temaområden, grundandet av den svensk-ryska föreningen och kultur. Av texterna kan man få den uppfattningen att det är nyttigt att behärska ryska enbart om man är finlandssvensk eller rysspråkig invandrare som talar svenska. Kunskaper i ryska kan ge arbetsmöjligheter, man kan undervisa i ryska eller arbeta som guide eller tolk. De är också nyttiga vid kulturkontakter eller affärsförbindelser med Ryssland. Språkkunskaper gynnar freden i Östersjöområdet.

För ryskspråkiga ingermanländare är kunskaper i ryska inget plus. I det omfattande materialet om de för det mesta ryskspråkiga ingermanlänningarna finns det inte ett enda omnämnande om vad kunskaperna i ryska kunde ge dem för möjligheter. Ett exempel förekommer och det är starkt negativt laddat:

> – I Estland fick jag ett grått främlingspass. Men trots att jag talar ryska är jag främling också i Ryssland. För att inte tala om hur det är i Finland, säger Natalia.
> (Hbl 24.9.1999)

Ryskan kopplas ihop med främlingsskap både i Ryssland, Estland och Finland.

Om man ser språket som ett socialt och ekonomiskt kapital (Bourdieu 1991: 55) kan man säga att ryskan, enligt den finlandssvenska pressen, är ett kapital med ett visst värde i ett finlandssvenskt sammanhang medan ryskan inte utgör något kapital för ingermanlänningarna på den finländska marknaden i stort.

Finländares attityder till rysktalande

Enligt de ryskspråkiga invandrare som intervjuats är inställningen dock inte enbart positiv till ryssar som talar svenska. Följande utdrag är exempel på omgivningens attityder:

> Enligt Sergej har han exempelvis aldrig stött på rasism från finlandssvenskar, även om fördomar mot ryssar lever och gror i vårt land. Det vet de vuxna ryssarna och det vet deras barn, som tar emot glåp- och skällsorden. För Sergej Trofimovs del gick det så långt att hans son slutade prata ryska. Han ville inte och Sergej kunde inte annat än förvåna sig.
> – Ryska är ju vårt språk. Det är hemskt då de egna sönerna måste skämmas över att prata ryska. d(!)et är ju en enorm rikedom att prata flera språk. (Hbl 10.1.1999)

Sibbobon Vera Eklund (Hbl 10.1.1999) har ”medvetet tvättat bort sin ryska identitet” då hon gifte sig finlandssvenskt men hon kände att ”det fanns någonting stort hon saknade”. Hon citeras så här:

> – Det tog mig 13 år att söka min identitet. Nu har jag grävt fram min ryska bakgrund. Nu vågar jag säga att jag är rysk. (Hbl 10.1.1999)

Ilya Ash från S:t Petersburg, studerande vid Åbo Akademi refereras:

> – Jag har inte utsatts för några rasistiska brott precis, men eftersom jag använder svenska möts jag av samma fördomar som finlandssvenskarna berättar han. Ash nämner sällan att han är ryss. (Hbl 23.4.1999)

Som synes försäkrar två av de intervjuade att de inte mött på rasism från finlandssvenskars sida men nog från andra håll. Om detta enbart är ett uttryck för artighet eller inte framgår inte av texten men jag antar till exempel att Sergej Trofimovs son som skäms för sitt språk går i en svensk skola i Ekenäs och att Vera Eklund som först nu vågar säga att hon är rysk rör sig bland finlandssvenskar i det rätt svenska Sibbo. Artiklarna ger en smickrande bild av finlandssvenskar som ett fördomsfritt folk medan andra inte beter sig på samma fördomsfria sätt.

I texterna om ryska ingermanlänningar beskrivs den varierande inställningen till dem. Mestadels refereras och citeras negativa reaktioner. Här agerar journalisten som en välvillig aktör i motsats till andra mindre välvilliga:

> Varför kom ni till Finland?
> Natalia Aljosina och Pavel Sonin har hört frågan förr. Ibland utslungas den argt i metron när någon hör att de talar ryska. En annan gång är det en journalist som ställer den, vänligt men nyfiket. (Hbl 24.9.1999)

Följande exempel är en bildtext. Bilden är stor, närapå halva uppslaget på första sidan i anslutning till en puff med rubriken ”Ingermanländare kämpar med fördomar”. Den visar en mor och son i halvbild allvarligt tittande på varandra samtidigt som modern håller sonens hand i sina händer. Sonen är i tioårsåldern. Bilden ger intryck av ett nära förhållande mellan mor och son. Bildtexten lyder:

> **Skäms inte.** Den ingermanländska återflyttaren Natalia Aljosina envisas med att tala ryska med sin son Anton, trots att det kan innebära att de blir utskällda på stan. (Hbl 24.9.1999)

Texten har ett starkt emotivt ordval: ”skäms”, ”envisas med att tala ryska”, ”utskällda”. I förbindelse med fotografiet och rubriken konstrueras hos läsaren en stark föreställning om hur oskyldiga, ingermanländska barn får lida för sitt språk i ett ondskefullt samhälle. Detta är det andra omnämnandet av ett ryskt barn som skäms för sitt språk. Också intervjun med Natalia Aljosina inne i tidningen är emotivt laddad.

En annan återflyttares erfarenheter från ett företag i Esbo framställs på ett annat, mindre ångestfullt sätt. Jevgenia Pellja ”skrattar” när hon berättar:

> – På jobbet finns också andra som talar ryska. Men vår arbetsgivare brukar påminna oss om att vi bara ska tala finska för att öva upp oss, skrattar hon.

(Hbl 2.4.1999)

I exemplet nedan är det en försvenskad "gammalryss" som berör finskspråkigas negativa syn på ryssar:

> Den väsentliga skillnaden mellan medborgarskap, nationalitet, etnisk bakgrund och språktillhörighet är knepig, särskilt i finska språket, där en ryss alltid är en ryss och därmed förr automatiskt skälldes som kommunist och nu som mafioso.
> Själv har han [Kirill Gluschkoff] räknat ut att [...] . (VN 10.1.1999)

Följande finlandssvenskar har däremot fått ge uttryck för sin positiva inställning till ryska:

> Fördomarna är många gånger starkare på finskt håll, det kom Mirjan Loman underfund med.
> – För äldre människor i Ekenäs, som en garnisonsstad, och i Hangö, som i seklets början var rysk flottbas, är det ryska något ganska naturligt. Och för de yngre är det ryska en bra motvikt till all amerikanisering. (VN 10.1.1999)

> [...] Dessutom har jag hunnit bli hjärtligt trött på alla fördomar mot ryssar. (VN 10.1.1999)

Ingressen till den artikel där Sergej Trofimov inleds på följande sätt:

> Sergej Trofimov är en av våra inflyttade ryssar som lever sitt liv på finlandssvenska. (Hbl 10.1.1999)

Pronomenet ”våra” i exemplet kan tolkas så att den svenska journalisten införlivat ryssen Sergej Trofimov i gruppen finlandssvenskar. Det andra alternativet är att ”våra” avser alla finländare. Den första tolkningen är troligast av kontexten att döma. I vilket fall som helst tas Trofimov med i vi-gemenskapen.

Relationer

Jag har omformat yttrandena om attityderna till det ryska i propositioner (Hellspong & Ledin 1997: 122 ff.). Därefter har jag sett hur de positiva och negativa propositionerna fördelas inom de olika relationerna mellan de befolkningsgrupper som behandlas i texterna (Fairclough 1995: 58 f.). Resultatet ser ut på följande sätt:

	positivt	negativt
ryssar – finländare	–	3 (1)
svensktalande ryssar–finländare	–	1
finsktalande ryssar, ingermanländare–finländare	1	2
ryssar–finlandssvenskar	3	–
svensktalande ryssar– finlandssvenskar	1	–

finsktalande ryssar, ingermanländare–finlandssvenskar	1	–	
ryssar–finskspråkiga		–	1
svensktalande ryssar–finskspråkiga		–	3
finsktalande ryssar, ingermanländare–finskspråkiga.		1	2

Som av tabellen synes innehåller sex propositioner och ett implicit uttalande, inom parentes i tabellen, ett negativt omdöme om ryskan i relationen mellan ryssar och finländare i gemen. Endast en proposition uttrycker en positiv åsikt i relationen mellan ryssar och finländare. Fem propositioner innehåller ett positivt uttalande i relationen mellan ryssar och finlandssvenskar, ingen proposition är negativ. Slutligen är sex propositioner negativa i förhållandet mellan ryssar och finskspråkiga, endast en proposition är positiv.

Diskussion

De finlandssvenska dagstidningarna konstruerar alltså en positiv bild av de rysktalande invandrare som lever i en finlandssvensk språkmiljö. De möts inte av diskriminering. Däremot redovisas följderna av intolerans hos de intervjuade: barn skäms för sitt språk och intervjupersonen Vera Eklund har dolt sin ryska identitet under en lång tid.

I en av texterna omtalas de svensktalande ryska invandrarna som ”våra [...] ryssar” och inkluderas sålunda i den finlandssvenska gemenskapen. Journalisterna konstruerar därmed medvetet eller omedvetet en bild av den finlandssvenska minoriteten som en öppen, välkomnande familj. Det är en bild av fördomsfria finlandssvenskar som lever i harmoni med rysktalande invandrare.

Enligt texterna har finländare i allmänhet och också finskspråkiga en fördomsfull och negativ attityd till det ryska språket men bilden är trots allt inte genomgående negativ. Det finns undantag. Av texterna får man lätt den uppfattningen att journalisterna inte tänkt sig att det är de finlandssvenska läsarna som varit ovänliga mot rysktalande utan andra finländare. I ett par av texterna kännetecknas journalisternas relation till de ingermanländska invandrarna närmast av medkänsla.

Det finns inga yttranden av finskspråkiga aktörer om inställningen till ryska i texterna.

Vilken kan då orsaken vara till den positiva konstruktionen av ryskspråkiga invandrare som integrerats i den finlandssvenska minoriteten? Å andra sidan, varför är bilden av de ryskspråkiga ingermanländarna inte lika ljus? Jag kan tänka mig några förklaringar.

Texterna är massmedietexter och når en stor del av Svenskfinland. Journalisten bör ta hänsyn till tidningarnas läsare och intervjupersonerna. En del av läsarna är gamla ryssar som försvenskats och andra kan vara anhöriga till

svensktalande ryssar men ingermanländarna och deras närmaste hör säkert inte till tidningarnas prenumeranter utan har inrangerats i den finskspråkiga befolkningen. Attityderna i texterna återspeglar förmodligen den ideala inställningen till invandrare bland läsarna. Enligt Jaakkola (1999: 189) förhåller sig svenskspråkiga positivare till invandrare än finskspråkiga, utom när det gäller attityden till estländare. Finlandssvenskar gör en skillnad mellan "våra" invandrare och "deras" invandrare, till vilka ingermanländarna hör. Journalisterna är medlemmar av den finlandssvenska minoriteten också om de har ett visst frihetsrum i urvalet av material och tonen i det som skrivs. Konstruktionen av befolkningsgrupperna skapas i den enskilde journalistens huvud och skrivs ner av hans hand och konstruktionen föds på nytt i något varierande former i läsarnas föreställning. För att texten skall godtas kan den inte divergera så mycket från läsarnas uppfattning om vad som kan tänkas vara sant. Det är förmodligen både "verkligheten" och diskursen i olika medier som påverkar läsarnas syn på det ryska.

Jag kan inte se att genren i detta fall skulle vara orsaken till resultatet. En direkt negativ ton i en intervju torde dock vara ovanlig. Enskilda namngivna personer citeras och beskrivs och den färdiga texten läses förmodligen av intervjupersonerna själva. Journalisten tar hänsyn till intervjupersonerna på ett helt annat sätt än till ett anonymt kollektiv.

Själva ämnet har säkert betydelse för utformningen. De mest uppskattande värderingarna kommer till uttryck i intervjuer och referat från grundandet av den svensk-ryska föreningen, som stöds av Svenska kulturfonden. Det är en trevlig händelse som inte framstår som kontroversiell på något sätt. En del av intervjuerna med ingermanländare fungerar däremot uppenbarligen som motvikt till en stort upplagd nyhet om gripandet av en heroinliga som bestod av omkring hundra ingermanländska unga män. Ingermanländarna tas i försvar och individperspektivet framhävs i motsats till den negativa nyheten där ett kollektiv spelar huvudrollen.

Resultatet av analysen kan också ha att göra med de ryskspråkiga invandrarnas situation i de finlandssvenska sammanhangen. Det är endast en bråkdel av invandrarna som valt att lära sig svenska. En del av dem har gift sig med finlandssvenskar och har sålunda lättare blivit integrerade i en släkt och ett nätverk. Deras barn har inte blivit ett problem eller en belastning i till exempel svenska skolor. Införlivandet av invandrarna i den finlandssvenska gruppen stärker dessutom den finlandssvenska minoritetens ställning numerärt.

Ytterligare ett skäl kan vara den finlandssvenska minoritetens storlek. Eftersom gruppen är liten betyder det att en medlem inte kan vara anonym som inom en majoritet med flera miljoner människor. Medlemmarna binds samman genom att de är släkt, bekanta eller bekantas bekanta. Inom en sådan minoritet där närhet är ett utmärkande drag människor emellan kan man tänka sig att artighetsstrategierna är annorlunda än i förhållande till majoriteten och de invandare som integrerats i den.

Undersökningsmaterialet

Hbl/Hufvudstadsbladet
5.7.1998, Ranninen, Tua: ”Tanja från Novosibirsk trivs i Esbo”.
9.1.1999, Wahlström, Erik: ”Ryss på finlandssvenska”.
10.1.1999, Björkqvist, Jeanette: ”Nytt forum för ryssar och finlandssvenskar”.
2.4.1999, Pennanen, Annika: ”Snart blir Pellja Pöllä igen På jakt efter identitet och fosterland”.
23.4.1999, osignerad: ”Svårt hitta arbete åt invandrare”.
24.9.1999, Törn-Mangs, Johanna: ”Natalia, Pavel och Anton: ´ Se oss som individer´ ”.
24.9.1999, osignerad: ”Ingermanländare kämpar mot fördomar”.
VN/Västra Nyland
10.1.1999, Selén, Lena: "Ryska en bra motvikt till amerikaniseringen".

Övrig litteratur

Bourdieu, Pierre, 1991: The production and Reproduction of Legitimate language. I: Thompson, J.B. (red.), Language and Symbolic Power. Polity Press, Cambridge. S. 43–65.
Fairclough, Norman, 1995: Media Discourse. Edward Arnold, London etc.
Fairclough, Norman & Wodak, Ruth, 1997: Critical Discourse Analysis. I: van Dijk, Teun, A. (red.), Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2. Sage Publications, London etc. S. 258–284.
Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys. Studentlitteratur, Lund.
Inkerinsuomalaiset paluumuuttajina Selvitys inkerinsuomalaisten integraatiosta viranomaispalvelujen käytöstä, 1994: Takalo. P. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1994:20. Sosiaali- ja terveysministeriö pakolaistoimisto. Helsinki.
Jaakkola, Magdalena, 1999: Maahanmuutto ja etniset asenteetSuomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999. Työpoliittinen tutkimus 213. Edita, Helsinki.
Jasinskaja-Lahti, Inga 2000: Psychological Acculturation and Adaptation among Russian-Speaking Immigrant Adolescents in Finland. Social psychological studies 2. Edita, Helsinki.
Kyntäjä, Eve & Kulu, Hill, 1998: Muuttonäkymät Venäjältä ja baltian maista Suomeen. Siirtlaistutkimuksia A20. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino, Turku.
Nylund-Oja, Marja, Pentikäinen, Juha,Horn, Frank, Jaakkola, Magdalena & Yli-Vakkuri, Laura, 1995: Finnish emigration and immigration.I: Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (red.), Cultural minorities in Finland An overview towards Cultural policy. Publications of the Finnish National Commission for UNESCO No 66. Printing Team Sivén, Helsinki. S. 173–226.